

LITERATURA, PER A QUÈ? **El (sense) sentit de la literatura**

Joan-Carles MÈLICH

No hi ha preguntes innocents. Si sento que una persona es formula la qüestió *¿literatura, per a què?* m'adono més que mai que no hi ha preguntes innocents. ¿És que tal vegada algú que de veritat sigui un apassionat de la literatura pot sincerament fer-se aquesta pregunta? Em temo que no. Ho sé segur. Mai un lector de veritat no es preguntaria per què necessita la literatura. I no ho faria perquè fer-ho seria com si un dia en despertar-se i mirar-se al mirall es preguntés per què ha de respirar, o per què ha de menjar, o dormir. Hi ha preguntes que només admeten una resposta encara que després puguin haver-ne d'altres: per continuar vivint. Respiro, menjo, dormo per viure, malgrat que després pugui respirar l'aire pur de les muntanyes i no l'aire contaminat de les ciutats. Tot això ho podem fer amb més o menys qualitat, però mai no podem deixar de fer-ho per continuar vivint.

La pregunta inicial, doncs, només se la formulen aquells que no necessiten la literatura per viure, aquells que no tenen necessitat de la lectura literària, i aquest no és el cas, amb tota probabilitat, del lector d'aquestes ratlles. La pregunta del començament només se la fa algú que necessita arguments per llegir o, encara més concretament, algú que necessita raons (objectives) per llegir literatura.

El que voldria fer a continuació és, en primer lloc, desmentir molt breument un tòpic que sovint es fa servir per justificar la importància de la lectura de textos literaris. A continuació parlaré d'alguns aspectes que sí són, al meu parer, ineludibles en qualsevol text literari, uns aspectes sense els quals la literatura no pot tenir lloc. Evidentment, no pretenc que siguin els únics i, per tant, res més lluny que un intent d'exhaustivitat. Els aspectes que comentaré són: la *singularitat*, la *subjectivitat* i la *relativitat*. A la darrera part titulada "Teló" parlaré del que he anomenat "sense sentit" de la literatura, un sense sentit que podríem escriure així: (sense)sentit, car la tesi que defenso és, en definitiva, que la literatura no té més sentit que aquell que cadascú vol (o pot) donar-li a cada moment de la seva vida, i que qualsevol intent o pretensió de trobar-li un únic sentit seria ja una opció contrària a la pròpia literatura.

Apunt sobre un tòpic

Sovint hem sentit dir per boca d'aquells que creuen haver trobar la "raó" de la importància de la literatura en educació que una formació literària (o humanista), és a dir, una formació en els clàssics antics i moderns es justifica des d'una perspectiva ètica i, fins i tot, cívica. En una paraula, que una formació literària ens ajuda a esdevenir millors persones, millors ciutadans.

És probable que l'actual crític més important d'àmbit internacional a aquesta posició sigui George Steiner. La seva tesi que podem trobar repetida i formulada de maneres diverses al llarg de tota la seva obra, neix de

l'experiència de l'Holocaust nazi. Una de les lliçons més significatives d'Auschwitz (i de tot el que Auschwitz i els altres camps d'extermini varen significar) és que precisament una persona ben educada, ben formada en música, literatura i art, pot treballar tranquil·lament en un camp d'extermini. Després de la tràgica experiència de la *shoah* sabem que les humanitats no humanitzen. En conseqüència, i seguint Steiner, podem dir que el sentit de la literatura no pot ser la formació ètica i cívica.

Un bon exemple del pensament steinerià podria ser la recent novel·la de Jonathan Littell *Les benignes*. El lector es troba davant les memòries d'un oficial de les SS, un home cultíssim, que la seva formació no li impedeix ser present davant els assassinats d'homes, dones i nens.

Ara bé, com anunciava abans, sí que penso que hi ha aspectes de la lectura literària que donen sentit i que poden ser portadors de sentit. Ara en parlaré de tres: la singularitat, la subjectivitat i la relativitat.

Aspectes d'una formació des de la literatura

Si hi ha text literari també hi ha necessàriament un discurs sobre singulars. Mentre que *de singularibus non est scientia*, en el cas de la literatura sabem que només hi ha veritablement text literari *des de* i *sobre* singulars. La literatura no parla sobre l'ésser humà en general, en abstracte, com un universal, sinó d'un personatge concret, amb nom i cognoms, en una situació determinada, en un moment històric, en un espai i en un temps.

Si en un moment donat hom n'extreu una lliçó més o menys general, més o menys universal, no és perquè s'hagi posat entre parèntesi la singularitat del personatge, del lloc, de la situació, sinó perquè aquests han esdevingut *models*. Evidentment no em refereixo a models a imitar sinó a paradigmes, a *tipus ideals* (per dir-ho en termes de Max Weber), en els quals el lector, que ocupa un altre temps i un altre espai, s'hi troba reflectit.

En segon lloc, un text literari és un text *subjectiu*. Mentre que la subjectivitat és un perill des del punt de vista de la ciència (la qual va a la recerca de l'objectivitat, o almenys de la màxima objectivitat possible), la perspectiva literària és justament la contrària. La subjectivitat és la grandesa de la literatura. Si hi ha un discurs que no té por de l'acusació de subjectivitat aquest és el discurs literari.

Finalment tenim la *relativitat*. La relativitat tot sovint es presenta com una amenaça, especialment per a l'ètica. Tanmateix, i a diferència del que el discurs absolutista vol fer-nos creure, la relativitat no té a veure amb el fet que una cosa valgui igual que qualsevol altra cosa, o que un punt de vista sigui igualment defensable. Relativitat vol dir, simplement, *ésser en relació*, i el text literari és un text relacional. Especialment perquè té "vida", i té "vida" en la mesura en què és llegit i, per tant, "entra en relació" amb un lector. Dit d'una altra manera, un text literari és sempre un text *interpretat per algú* (amb això no vull dir de cap de les maneres que el text tingui el mateix valor que les seves interpretacions). En conseqüència, un text literari sempre és susceptible de ser llegit d'una altra manera, de ser llegit de nou, de ser interpretat altrament. En definitiva, aquesta és la millor definició de *clàssic*: un text que sempre ens diu quelcom de diferent, un text que sobreviu al temps, a la seva època, a la seva història, un text que comunica més enllà del seu context, en altres contextos, a vegades inimaginables, un text amb què cada lector pot establir noves i

diferents relacions en funció dels seus estats d'ànim, dels seus (nous) prejudicis, de les seves situacions personals i col·lectives...

Teló

Recuperem ara la pregunta inicial. *¿Quin és el sentit de la literatura?* I l'única resposta possible és que la literatura no té sentit, és un sense sentit. Voldria que es tingués present que parlo de sentit en singular (i potser en majúscules). La literatura no té sentit, no té un sentit, en té múltiples, infinits...

La literatura té el sentit que cadascú li vol donar a cada instant de la seva vida, el sentit que cadascú li descobreix a cada llibre llegit, a cada pàgina, a cada paraula... No existeix el sentit de la literatura i per tant no hi ha (ni hi pot haver) una raó per llegir. Els que necessitin raons per llegir literatura millor que ho deixin correr. Ben al contrari, la literatura ens adverteix del perill de la clausura del sentit. Per això tota literatura és radicalment antidogmàtica, car el dogma apareix, precisament, en el moment en el que es vol imposar un únic sentit, un sentit que ha de ser repetit i reproduït.

Una formació literària, una formació des d'una perspectiva literària (i no només una formació en continguts literaris, que pot ser molt poc "literària") hauria de ser una formació antitotalitària, és a dir, una formació en la que cadascú posa en joc els seus principis i els seus prejudicis, i en la que hom sap que cada lectura pot esdevenir una veritable transformació, una transformació que no pot ni podrà mai evitar el perill de la deformació.